

Telemark laksestyres-

virksomhet i tiden 1967 - 1992

GRENLAND SPORTSFISKERE

18. februar 2018

Skrevet/digitalisert av: **Dag Natedal**

Telemark laksestyres-

virksomhet i tiden 1967 - 1992

I sin Beskrivelse over Sillejords Præstegield" skriver presten Hans Jacob Wille i 1786 at laks ble fisket i Lakshølfossen ved prestegården og at fiskeretten tilhørte presten. Her ble det fanget laks som var 1,5 (ca. 95 cm) alen og veide 14 skålpund (ca. 6 kg).

I juni 1925 skriver Erik H. Skogen fra Bø følgende: "Historien viser at laksefisket i Skiensvassdraget i gammel tid har vært betydelig og en meget ettertraktet herlighet, men at denne til bøndene hørende herlighet i den senere tid, som så meget annet, har måttet vike for industriens interesser. Da Håkon den gode inndelte kysten i skibreder, gjaldt dette påbud så langt opp i landet som laksen gikk i fossene, og var å betrakte som en skatt på denne herlighet, som vel da var det beste og det første skatteobjekt i landet. Skiensvassdraget ble da inndelt i fire skibreder. Et av disse var Lindheim som omfattet Bø, Seljord, Saude og Hitterdal. Før damanlegget ved Ulefoss i det sekstende århundre, hvorved fossen ble samlet til et loddrett fall, kunne laksen uhindret gå opp i **Bandak**. Både Ulefossen og Vrangfoss artede seg før dambyggingen som en lang og bratt stryk som laksen lett kunne passere. Ved Kvenøya i Bø hadde Bø prestebol sitt laksefiske, det fremgår av en klage fra presten Mikkelsen som på grunn av naboenes nærgåenhet ikke fikk sin fulle nytte av fiskeriet."

I et leserinnlegg i Varden 28.11. -73 forteller O. E Skogen om laksens vandring opp til Seljords vannet. Laksen gikk ikke opp selve Oterholtfossen, men et sideløp på Djupskåssida ved Kvenøy; der kraftstasjonen nå er bygd. Det var nok ikke mange som dreiv sportsfiske etter laks den gang, men Einar Haugen i grannelaget vårt smidde og laget til kroker sjøl. Han bruka frosk eller mindre fisk som agn, og fiska storlaks. Far min, født 1847, fortalte at han og andre som smågutterfiska laksyngel. Utpå sommeren, på blanke solskinnsdager, når auren ikke beit, kunne de fiske hele knipper av småfisk som lokalt blei kalt hesling. Halvor H Skogen sendte en beskrivelse av denne

småfisken til fiskeriinspektøren og spurte hva slags fisk det var som ble kalt hesling, og fikk til svar at det var to eller tre år gammel laks på veg til sjøen. Laksen gikk opp til Lakshøl den gang. Forbi Oterholtfossen kom den opp ved: ivenøya. Sagafossen gikk den opp. Ved Herrefoss i øvre Be skulle den, etter det som er sakt, komme opp Grytea på sydsida av fossen. Her har Felles fløtningen sprengt vekk stor stein og fjell på toppen av Herrefoss og senka vassmålet så Grytea nå for det meste er tørr. Her er det således flere instanser som er skyld i at den gamle, naturlige gang for fisken er stengt."

I 40-årsberetningen til Telemark Jeger- og Fiskerforening leser vi:

"Planer om laksetrapp i Skotfoss er en gammel historie. Kanaliseringen omkring 1860 og anlegget av et tresliperi på Skotfoss i 1872 hadde ført til at laksen, som var en årtusener gammel kjenning i nedre Telemark fra nå av uteble. Dette vakte selvsagt misnøye hos grunneierne langs vassdraget. Dette førte til at Amtsformannskapet i 1884 vedtok å undersøke mulighetene for anlegg av en laksetrapp i Skotfoss.

Laksetrappen i Klosterfossen, som ble ferdig i 1886, var da besluttet. Fiskeriinspektør Landmark framla en plan for laksetrapp ved Skotfoss. Den skulle koste kr. 1.900,-, hvilket Amtstinget syntes var for dyrt. Saken ble gravlagt i 1887. I 1903 tok Amtstinget saken opp på nytt. Fiskeriinspektør Landmark framla en ny plan hvoretter trappen skulle komme på kr. 10.000,-. Planen ble ikke realisert, det ble heller ikke en plan fra 1922 til en pris av kr. 12.000,-. Det var mange hindringer som sto i vegen for å bygge trapp i Skotfoss. I et brev fra A/S Union står det: I våre arkiver finner vi at det allerede i 1905 ble forhandlet mellom vårt selskap og fiskeriinspektøren om anlegg av en laksetrapp i Skotfossen. Både i 1919 og 1920 avslo selskapet anmodning fra Bratsberg Amts Jeger- og Fiskerforening om å bygge laksetrapp for å hjelpe laksen forbi Skotfossen. Det samme standpunkt har selskapet inntatt ved flere senere henvendelser, således i 1927 og i 1930. Noe pålegg til selskapet om å bygge trapp eller avgi vann til trapp er aldri blitt gitt."

Det var mange fiskeinteresserte mennesker oppe i vassdraget som ønsket laksen tilbake. I Fylkesavisen for 23. oktober 1931 leser vi om en deputasjon (delegasjon) som reiste til Skien for å bese

laksetrappa i Klosterfossen. De som deltok var formannen i Notodden og Omegns Jeger og Fiskerforening, Harald Sondbø, overrettssakfører Sauer fra Gvarv og gardbruker Hans Plassene fra Sauherad. De fikk se laksetrappa i Klosterfossen, de fikk se tegninger og de fikk sette seg inn i forholdene på Skotfoss der trappa var tenkt bygget. Hans Plassene reiste etter befaringen til Oslo til konferanse med fiskeridirektør Aagaard om et eventuelt statstilskudd. Trappa var beregnet å skulle koste kr. 10.000.- .Til da var det bare Heddal herredsstyre som hadde bevilget 500 kroner til formålet.

I 1939 ble den første laksetrapp bygget i Skotfoss av Telemark Jeger og Fiskerforening. Union ga tillatelse til "vederlagsfritt å benytte den for anlegget nødvendige grunn og det vann som trengtes til trappens drift." Union tok imidlertid forbehold om å ha rett til å stenge trappa i lavvannsperioder. Med lavvannsperioder mente en perioder med lavere vannføring enn det en kunne ta i turbinene. Det var meningen at en avtale om vannet skulle undertegnes, men under byggingen 1939/40 kom krigsutbruddet, og det ble aldri noen avtale.

I 1950 bygget Union en ny dam i Skotfoss, og i forbindelse med byggingen av denne måtte 1939-trappa rives da den var til hinder for byggingen.

Et forhåndsskjønn 22.6. -50 etter Vassdragslovens § 112 ble holdt i forbindelse med byggingen, og Union forpliktet seg da til å bygge en ny trapp til erstatning for den gamle. Spørsmål om vann til trappa ble ikke berørt, og det er i ettertid stilt spørsmål om hvordan skjønnsretten kunne svare ja på spørsmålet om laksen var sikret fri vandring i en trapp som ikke hadde vann. Trappa ble bygget i 1952, og var planlagt av daværende fiskeriinspektør Sven Sømme i samråd med Unions tekniske konsulent.

Etter at trappa var bygget ble også en ny kraftstasjon bygget 180 meter nedenfor dammen, og kraftstasjonens avgangsvann virket følgelig som lokkevann for laksen. Trappa ble erklært å være feilkonstruert og feilplassert og følgelig ubrukelig. Det er i den anledning fristende å stille spørsmål om i hvilken utstrekning det var

satt ut yngel av laks oppe i vassdraget. I juli 1967 opprettes Telemark laksestyre og dets primære oppgave ble å få bygget en ny laksetrapp i Skotfoss. En uendelig lang tid skulle det ta før laksetrappa endelig kunne påbegynnes høsten 1976.

Etter byggingen av laksetrappa i 1952, mente Union å ha oppfylt lovens krav og anså seg fritatt for bygging av ennå en trapp. Det første brev fra Telemark laksestyre til Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk ble derfor et spørsmål om hvorledes en skulle gripe saken an for å få en brukbar trapp på Skotfoss, Spørsmålet ble av Direktoratet den 8. august overlatt Fiskerikonsulenten for det østenfjelske til uttalelse, men den 18. desember var ikke svaret kommet til Direktoratet.

Den 31. august 1968 foreligger et brev fra Fiskerikonsulenten for det Østenfjelske med melding om at han den 5. mars vil foreta en befaringsreise av Klosterfoss og Skotfoss. En betydelig del av korrespondansen i disse årene består i etterlysning av brev eller purring på svar fra Direktorat og fiskerikonsulent. Det var en periode med lite fremdrift.

Den 20. mai 1968 skriver daværende formann i Laksestyret, Diderik Cappelen til Fiskerikonsulenten: "Vi viser til vårt brev av 7. mars til Dem, som vi ikke kan se å ha fått svar på. De mente at det bare skulle ta uker komme med forslag til trapp i Skien og Skotfoss. Vi forsto også at det skulle være en kulant sak å få penger til drift av laksestyret. Til dags dato har vi ikke fått penger fra noen kant. Vi tror det blir vanskelig å samle laksestyrets medlemmer så lenge de ikke engang får sine reise-utgifter dekket.

Fiskerikonsulenten sier i et brev 27.5. -68 til Direktoratet at når det gjelder laksetrappen i klosterfossen vil det nå bli bygget ny trapp i forbindelse med det nye damanlegget. Trappen er konstruert i samråd med meg, og er allerede under utførelse. Når det gjelder, Skotfoss er det etter at trappen ble bygget i 1952 blitt bygget en ny kraftstasjon et stykke nedenfor den gamle stasjon. Dette har endret fullstendig oppgangen for laksen og jeg foreslo for laksestyret at de skulle ta skritt overfor Union slik at det ble bygget en ny trapp som burde ta sin

begynnelse i nærheten av den nye kraftstasjon. Jeg vil komme til å planlegge trappen når de hydrologiske data samt kotekart over området foreligger. Laksestyret svarer at det har funnet det lite hensiktsmessig å ta saken opp med Union så lenge ikke noe forslag til trappeplassering foreligger. Laksestyret gjør den 24.7. -68 Direktoratet oppmerksom på at det i forbindelse med bygging av kraftstasjon overhodet ingen laksetrapp er i Skien.

Union hadde ikke noen innvendinger mot at det ble bygget trapp i Skotfoss, men det var ikke deres plikt. Med hensyn til vann til trappa, var det ikke noe de kunne pålegges all den stund de hadde tatt forbehold om stenging av vanntilførselen til den første trappa i Skotfoss.

Mye skjedde også oppe i vassdraget, 10 m³ vann ble tett ut i tunnel fra Fjærekilen til Rafnes, dambygging i Vinje reduserte sommervannføringen. Utbygging av et aggregat nr. 2 Skotfoss 1970/71 gjorde ikke vannspørsmålet enklere. At Union fikk sommervannføringen erstattet med mer verdifull vintervannføring ble ikke lagt noe vekt på. Derimot ble det finregnet på et krafttap Union ville få ved å yte vann til laksetrappa.

For å få tilfredsstillende forhold for fiskens oppgang mente Direktoratet at trappa måtte legges med munningen i umiddelbar nærhet av utløpet av kraftstasjonen, enten som en helt ny trapp, eller ved en sammenkobling med det gamle trappesystemet. Direktoratet mente lenge at en skulle ha begge trappesystemer og at den nye trappa skulle munne ut i kraftstasjonens dempningsmagasin.

Den 1. juli 1969 oversender Direktoratet tegninger til den nye trappa som er kalkulert til kr. 130.000,-. De gjør samtidig oppmerksom på at dette beløpet kan justeres dersom en del av arbeidet kan utføres på dugnad av den lokale jakt- og fiskerforening.

Da det synes umulig å løse vannspørsmålet, er Direktoratet enig i at byggingen av trapp kan gjøres uavhengig av om vannspørsmålet er løst, forutsatt at Union går med på det. Når det gjelder

finansieringen, mener Direktoratet at laksestyret bør undersøke hvor mye som kan reises av midler lokalt, og så søke Direktoratet om restfinansiering fra Fiskefondet. Ved en senere anledning mente Direktoratet at trappespørsmålet burde løses av regulantene i vassdraget, og de var på det tidspunkt opptatt med å finne frem til enfordelingsnøkkel.

På et møte den 20.2. -70 mellom Union, Direktoratet, Fiskerikonsulenten og laksestyret fikk en anledning til å drøfte en del av de betenkeligheter Union hadde kommet med i forbindelse med trappebyggingen. Union kunne i samme møte meddele at entreprenørene Astrup & Aubert antagelig ville få ledig kapasitet til å arbeide med en laksetrapp etter oktober. Det skulle imidlertid vise seg å være for tidlig. Union oversender 12. mai 1970 forslag til avtale om anlegg av ny laksetrapp i Skotfoss og ber om reaksjon på forslaget. De sier i brevet at de har funnet det nødvendig med stramme betingelser da laksetrappa blir liggende i nær tilknytning til anlegg av vital betydning for Skotfoss Bruk. Union hadde pekt på at ved å legge trappe til dempningsmagasinet kunne strømhastigheten bli for stor, det kunne også inntreffe at stasjonen stanset ved revisjon og trappa ville da ikke kunne fungere. Union kunne også komme til å sette en rist foran inngangen til dempningsmagasinet som de hadde gjort på to av sine kraftverk. Valget ble da en sammenkobling mellom den nye og den gamle trappa.

Laksestyret redegjør i et brev den 28.januar 1974 til Fylkesmannen i Telemark for hele forhistorien, og anmoder denne om å Påta seg å lede et møte med regulantene for å komme frem til en løsning på finansieringen. Fylkesmannen hadde liten tro på et fellesmøte, men ville å kombinere et møte i Trondheim med et besøk i Direktoratet. Et brev av 26.6. -74 fra Direktoratet til Fylkesmannen viser til et møte den 19. samme måned og bekrefter at Direktoratet er innstilt på å dekke inntil 50 % av kostnadene ved bygging av laksetrapper i Skotfoss og Møllehølet. De to trappene var kalkulert til kr. 400.000,-. Direktoratet gjør oppmerksom på at beløp av denne

størrelsesorden forutsetter behandling i Direktoratets styre og godkjenning av Miljøverndepartementet. Til tilskottet er også knyttet krav om at allmennheten får anledning til å fiske mot å løse fiskekort. Den 2. september 1974 går det ut en anmodning fra Fylkesmannen til kraftprodusentene i Telemark om å være med å finansiere de to trappene. Fylkesmannen har foreslått følgende fordeling:

Statskraftverkene	Kr.	80.000,-
Øst- Telemarkens Brukseierfor.	"	50.000,-
Skienfjordens komm. kraftselsk.	"	30.000,-
Cappelen	"	10.000,-
Union	"	10.000,-
Tinfoss	"	10.000,-
Midt- Telemark Kraftlag	"	<u>10.000,-</u>
		<u>Kr, 200.000,-</u>

Da en tok sikte på å bygge trappene i 1975, ba en om et snarlig svar. Hadde en tidligere hatt vanskeligheter med Direktorat og Fiskerikonsulent, ble det ikke lettere når det gjaldt en del av kraftprodusentene. Øst-Telemarkens Brukseierforening (Hydro) viser til et fellesmøte mellom en del av de berørte regulanter, og gir uttrykk for at de savner en fiskeribiologisk undersøkelse som klargjør nytten av en slik investering. De peker også på at det er et beskjedent kvantum som årlig fiskes i Skienselva, og at dette kvantum de siste år har vært betydelig tilbakegang. De viser til at Norges offisielle laksestatistikk angir for årene 1970-74 følgende fangsttall i Skienselva - 238 kg, 125 kg, 43 kg og 48 kg. Når en så kjenner til at gjennomsnittsfangsten for de siste 100 år for Skienselva regnes å ligge på ca. 1.000 kg pr. år, og at trappa i Skotfoss ikke har virket i dette tidsrom, er det et spørsmål om det i dag er nevneverdig med laks som blir stående nedenfor Skotfoss. De peker også på at den nære tilknytning til Skotfoss Kraftverk gjør det viktig at Vassdrags

og Havnelaboriet ved Norges tekniske Høgskole i Trondheim gjennomgår planene før en avgjørelse tas. Det bør også vurderes om man ved bruk av en enkel fangstfelle nedenfor Skotfosskraftverk vil oppnå nesten de samme resultaer som ved en lasetrapp. Disse feller som er betydelig billigere enn en laksetrapp, er en del brukt i andre land. Bygging av laksetrapp er ikke alltid i et rimelig forhold til den forventede nytte. Byggekostnader og kapitaliserte driftskostnader utgjør i dette tilfelle ca. en halv million kroner. Dette betyr at den forventede nytte bør være minst kr. 50.000,- pr år. Prosjektet er for dårlig begrunnet både biologisk, teknisk og økonomisk til at vi kan ta stilling til anmodningen om økonomisk støtte. Skiensfjordens komm. kraftselskap følger i samme spor med samme begrunnelse

Et nytt brev fra Fylkesmannen der han forteller at tre av de spurte har gitt tilsagn om støtte, og at en utsettelse vil fordyre byggingen og skyte lengere frem i tid den miljøfordel tiltaket vil føre til for distriktet. Union sier i et brev 1.11.-74 at de har merket seg Ø.T.B og SKK's betenkeligheter. For egen del vil de peke på at reguleringen av vassdraget kan føre til. At vannføringen i enkelte perioder kan bli så lav at det ikke vil være nok til drift av egne stasjoner. Forholdet er at når vannføringen synker under 55 m³/sek., vil hele vannføringen medgå til drift av Skotfoss Bruks turbindrevne slipeapparater og det blir ikke vann igjen til kraftstasjonene. Dette var siste sommer tilfelle praktisk talt gjennom hele tidsrommet fra 29. juni til 29. august.

Den 11.12. -74 peker igjen Norsk Hydro på viktigheten av at vassdrags_ og Havnelaboriet kommer inn i bildet. De forutsetter at Direktoratet tar kontakt med dette selv. De stiller samtidig spørsmål om hvordan driftsutgiftene er tenkt dekket. På oppfordring av laksestyret gir Fiskerikonsulenten for det østenfjeldske, T. Løkensgard, en orientering om berettigelsen av investeringen for opp hjelp av laksebestanden i vassdraget. **Han konkluderer med at det ikke er urealistisk å regne med et årsutbytte på 9.000 kilo** som etter en kilopris på kr. 15,- vil gi et årsutbytte på kr. 135.000,-, i tillegg kommer sjøfisket som gir et vesentlig større utbytte.

I et brev av 20. 11. -75 til tre av kraftprodusentene som ennå ikke har villet yte bidrag, gir Fylkesmannen uttrykk for Direktoratets syn og går ut fra at kraftverkene etter dette vil delta i finansieringen.

Etter at etternølerne har gitt tilsagn om deltagelse i finansiering, riktignok med kr. 50.000,- mindre enn forutsatt, skriver Fylkesmannen den 4. 3. -76 til Direktoratet og ber om at byggingen av laksetrapp i Skotfoss må komme i gang snarest mulig. Han gjør også oppmerksom på at Hovedstyret for grunneierlagene i

Norsjø i et brev av 20.12. -75 har anmodet om å få med en representant i byggekomiteen. De grunngir dette med at det "ved bygging av trappene vil være behov for en del lokalkunnskap, som grunneierlagene gjennom mange års virksomhet i vassdraget er i besittelse av." Videre er det pekt på at "det kan være av betydning for den fremtidige drift av laksetrappene at representanter for Hovedstyret følger opp laksevandringen, både ved kontroll forskjellige steder og deltagelse i tilsyn med laksetrappene." Fylkesmannen ber også Direktoratet om å påta seg oppgaven å stå som byggherre.

Etter 9 år kommer endelig det etterlengtede brev av 27.7. -76 som forteller at styret i Direktoratet i møte den 22-23.4 -76 sak nr. 80/1976 har innvilget et tilskott på kr. 200.000,-.

I samme brev meddeles også at Miljøverndepartementet har godkjent vedtaket den 22.6. -76.

Det er fristende etter dette å sitere formannen i laksestyret som i et brev uttrykker seg slik: "Vi er ikke så vel bevandret i mytologien at vi vet om tålmodigheten har noen gudinne. Hvis ikke, så føler vi oss sterkt kvalifisert til kallet." En byggekomité bestående av Direktør Ole Jorgensen, A/S Union, siv.ing. Diderik Cappelen, Telemark laksestyre, skogtekniker Bjørn Holta, Grunneierlagene i Norsjø, tekn. konsulent Reidar Grande, Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk. Som sekretær fungerer fylkesagronom Klaus Stenersby. Reidar Grande ble utvalgets formann. Ing. Kare O. Myhre ble av Direktoratet stilt til

disposisjon som byggeleder.

Den 25. oktober 1976 startet sprengningsarbeidet for adkomstveg. Trappebyggingen gikk planmessig og den hjelp en fikk av Union på flere felter betydde sparte midler. Laksetrappa var forutsatt å være ferdig 1. juni 1977, og den 22. juni ble den åpnet. Etter byggekomiteens ønske skulle åpningen skje ved et enkelt arrangement. Kontorsjef Magnus Berg i Direktoratet la ikke skjul på at "de hadde gravd dypt i lomma" for å få finansiert trappa, idet de hadde disponert en tredjedel av årsbudsjettet til dette prosjekt.

Magnus Berg hadde denne profetien om laksens hopp og sprett i trappa på Skotfoss: "de første åra vil det ikke gå laks i trappa. Først ved 2. og 3. laksegenerasjon, eller 4., vil dere få laks av betydning, så vent ikke raske resultater. Ut-

setting av yngel nord i vassdraget er av vital betydning - det gjelder å få fisk som hører hjemme der.

Allerede den 15. juni ble 30.000 yngel av laks satt ut i Bøelva og Høddøla. Yngelen ble hentet i Sandvikselva av Bjørn Holta og undertegnede. Det hadde ikke vært mulig å ordne vannspørsmålet før åpningen, men Direktoratet fikk før åpningåret en ordning med fordeling krafttapet mellom kraftprodusentene. For årene 1978, 1979 og 1980 lot Union vannet renne i trappa, men de presiserte at det ikke betød at de ikke sto på sitt standpunkt om ikke å påta seg noen plikt. I disse tre årene forsøker en å få til en ordning med NVE - Statskraftverkene, brev og besøk av laksestyrets formann med adv. Torstein Vale i Olje- og energidepartementet blir resultatløst. Løsningen på vannspørsmålet kom da adv. T Vale på vegne av Hovedstyret for Grunneierlagene i Norsjø den 22. mars 1980 anla sak mot Å/S Union, og som få dager før saken skulle opp for retten, fikk en unik avtale med Union den 25.11. -80. Union forplikter seg der til å slippe tilstrekkelig mengde vann i tilstrekkelig langt tidsrom pr. år i fisketrappa

i Skotfoss. Mengde og tid fastsettes til enhver tid av Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk.

Oppsynet med trappa var av Direktoratet pålagt laksestyret og det var satt opp en instruks for dette. Laksestyrets medlemmer er bosatt i åtte kommuner, og en ordning med oppsyn måtte derfor baseres på bistand fra Union, grunneierlag eller fiskerforening. En valgte først å henvende seg til Union 12.7. -78 og 21.8. -79 og utallige ganger muntlig, men det var ikke mulig å få et skikkelig svar. Laksestyret hadde i 1978 vært i forbindelse med Grenland Sportsfiskere om levering av yngel av laks. Det ble da denne forening som godtok en kobling mellom tilsyn med trappas fysiske tilstand, regulering av vannet til trappa samt stenging av trappa for vinteren og oppsyn med ulovlig fiske. Oppsyn med ulovlig fiske ga noen kroner i foreningskassa. Det skulle ikke bli lettere å få adgang til Unions områder for medlemmer av Grenland Sportsfiskere, og Unions trenering skulle komme til å påføre oss kritikk fra Direktoratet for dårlig stenging med fare for is sprengning av trappa vinters tid. Saken ble omsider ordnet, og vi fikk etter hvert et godt samarbeide med denne forening. En kan i ettertid si at uten dette samarbeide ville arbeidet med laksen i Telemark fått en trang fødsel.